

درس اول

تورا چگونه بشناسم؟

نروم جز به همان ره که توأم راهنمایی
همه توحید تو گویم که به توحید سزایی
تو نمایندهٔ فضل، تو سزاوار ثنایی
بری از بیم و امیدی، بری از عیب و خطایی
نتوان شبهه تو جستن، که تو در وهم نیایی
نه بجنبی نه بگردی، نه بکاهی نه فزایی
همه نوری و سروری، همه جودی و سخایی^۱

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی
همه درگاه تو جویم همه از فضل تو پویم
تو حکیمی، تو عظیمی، تو کریمی، تو رحیمی
بری از رنج و گدازی، بری از درد و نیازی
نتوان وصف تو گفتن که تو در فهم ننگی
بند این خلق و تو بودی، نبود خلق و تو باشی
همه عزّی و جلالی، همه علمی و یقینی

* سنایی در این شعر به تسبیح خداوند اشاره میکند
یعنی خداوند از هر عیب و نقصی منزّه است

فعالیت کلاسی

۱- صفتهایی را که در این شعر به خدا نسبت داده شده است، بیان کنید.
پاک - راهنما - فاضل - توحید - حکیم - عظیم - کریم - رحیم و ...

۲- چه صفات دیگری از خدا می‌شناسید، که در این شعر به آن اشاره نشده
است؟ لطیف - صادق - قادر - جبار و ...

۱- سنایی، شاعر قرن پنجم و ششم قمری.

راه‌های شناخت صفات خداوند

یکی از موضوعاتی که همیشه ذهن انسان را به خود مشغول کرده است، یافتن راهی برای شناخت هرچه بهتر خالق و آفریدگار هستی است. بشر همواره به دنبال یافتن پاسخ این پرسش بوده است که خدایی که او و هستی را خلق کرده، و قرار است روزی به سوی او بازگردد، چگونه خدایی است؟ چه ویژگی‌هایی دارد؟ آیا او به همه چیز عالم است؟ او قادر به انجام دادن چه کارهایی است؟ او با بندگانش چگونه رفتار می‌کند؟

3- انسان برای پاسخ به سوالاتی که در ذهنش برای وجود خالق یکتا ایجاد می‌شود نیازمند چگونه منبعی است؟

یافتن پاسخ این پرسش‌ها، نیازمند دستیابی انسان به منبعی است که اطلاعاتی دقیق و حقیقی در اختیار او بگذارد تا با تکیه بر آن بتواند به شناختی صحیح و به دور از اشتباه و خطا درباره‌ی خداوند، دست یابد.

4- آیا انسان می‌تواند به طور کامل خدا را بشناسد؟

البته ما انسان‌ها به دلیل توانایی‌های محدود خود، امکان شناخت کامل خدای نامحدود را

نداریم؛ به همین دلیل رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

5- حدیث "ما عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ" به چه نکته‌ای اشاره دارد؟ انسان محدود، امکان شناخت خدای نامحدود را ندارد.

ما عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ^۱

آن چنان که شایسته‌ی معرفت توست، تو را نشناختیم.

ما به قدر توان و درک خود، می‌توانیم به شناختی محدود از خداوند، دست یابیم؛ در این درس با دو راه که به ما در شناخت هرچه بیشتر خداوند کمک می‌کند، آشنا می‌شویم:

6- دو راه که باعث کمک در شناخت خدا می‌شود را نام ببرید؟ تفکر در کتاب آسمانی - تفکر در کتاب خلقت

۱- تفکر در کتاب آسمانی

بهترین راه برای شناخت صفات خداوند، مراجعه به سخن خود اوست. توصیف خداوند از خود، توصیفی دقیق و بی‌نقص است که می‌تواند ما را در شناخت صحیح او، یاری دهد. با مراجعه به قرآن که سخن خداوند است، با آیات زیادی روبه‌رو می‌شویم که هر کدام به بیان بخشی از ویژگی‌ها و صفات خداوند می‌پردازد؛ قرآن کریم به ما می‌آموزد:

7- خداوند به همه چیز آگاه است، یعنی چه؟

خداوند بر همه چیز آگاه است؛ او از آنچه در قلب ما می‌گذرد^۲، از آنچه چشم‌های ما می‌بیند، و آنچه در گوش دیگران نجوا می‌کنیم، آگاه است^۳؛ او حتی از فرو افتادن برگ درختی در گوشه‌ای از

۳- سوره غافر، آیه ۱۹.

۲- سوره احزاب، آیه ۵۱.

۱- بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۲۳.

۴- سوره توبه، آیه ۷۸.

جهان نیز باخبر است!؛ خلاصه اینکه هیچ چیز آشکار یا پنهانی نیست مگر آنکه خدا به آن علم دارد:

8 - مفهوم آیه **إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى**^۲ چیست؟ خداوند به همه چیز علم و آگاهی

دارد و هیچ چیز آشکار و مخفی از نظر خدا پنهان نیست

او هر آشکار و نهانی را می داند.

خداوند مهربان است و مهربانی او همه چیز و همه کس را در بر گرفته است.^۳ او آن قدر مهربان است که مهرورزی بر بندگان را بر خود واجب کرده^۴ و خود را دوستدار آنان نامیده است:

* در مورد مهربانی خداوند و دوست بودن خداوند با بندگان

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ

او بسیار آمرزنده و دوستدار بندگان است.*

حفظ شود

9 - خداوند چه کسانی را از رحمت خویش محروم می کند؟

با وجود این، او مجازات کننده نیز است و کسانی را که به مبارزه با حق برمی خیزند و از گناه و سرکشی دست بر نمی دارند، از رحمت خویش محروم و به عذابی دردناک گرفتار می کند:

وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

و هر که با خدا دشمنی کند بداند که خداوند به سختی عقوبت می کند.

10 - انسان ها چگونه به خود ظلم می کنند؟

خدا **مُر** به بندگان ظلم نمی کند؛ بلکه انسان ها با گناهان و خطاهایشان به خود ظلم می کنند و خود را در مسیر گرفتاری و هلاکت قرار می دهند:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

خداوند به مردم هیچ ستمی نمی کند بلکه این مردمند که به خود ستم می کنند.

اشاره به اینکه خداوند به بندگان ظلم نمی کند

۳- سورة اعراف، آیه ۱۵۶.

۲- سورة اعلی، آیه ۷.

۱- سورة انعام، آیه ۵۹.

۶- سورة حشر، آیه ۴.

۵- سورة بروج، آیه ۱۴.

۴- سورة انعام، آیه ۱۲.

* آیه با ترجمه حفظ شود.

۷- سورة یونس، آیه ۴۴.

11 - خداوند انسان های گناهکار را چگونه با آغوش باز می پذیرد؟

البته خداوند کسانی را که از گناه خویش پشیمان شوند و توبه کنند، با آغوش باز می پذیرد؛ چرا

که او خود را خدای «بسیار توبه پذیر» معرفی می کند^۲ و توبه کنندگان را دوست می دارد.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ^۳

همانا خداوند توبه کنندگان را دوست دارد.

12 - چرا خداوند احکام و قوانینی را برای ما وضع کرده است؟

خداوند با احکام و قوانینش نمی خواهد بر بندگانش سخت بگیرد؛ بلکه برای هدایت انسان و

راهنمایی او به سمت سعادت و خوشبختی و جلوگیری از گمراهی او این قوانین را قرار داده است.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ^۴

خداوند نمی خواهد [با احکامش] شما را در سختی و مشقت قرار دهد، بلکه می خواهد شما را [از

آلودگی ها] پاک کند و نعمتش را بر شما تمام نماید، تا شکر او را به جای آورید.

و سرانجام اینکه خداوند خود را در قرآن بهترین روزی دهنده^۵، بهترین یاری کننده^۶ و بهترین

سرپرست^۷ معرفی می کند.

با همفکری هم گروهی های خود بگویید چه صفتی از صفات خداوند

در قرآن کریم بیشتر تکرار شده است؟ به نظر شما چرا؟

رحمان و رحیم - زیرا صفت بخشندهگی او بر همگان مایه امید می باشد و نسبت به همه مهربان است.

۳- سوره بقره، آیه ۲۲۲.

۲- سوره بقره، آیه ۱۶۰.

۱- سوره نساء، آیه ۲۷.

۶- سوره آل عمران، آیه ۱۵۰.

۵- سوره جمعه، آیه ۱۱.

۴- سوره مائده، آیه ۶.

۷- سوره انفال، آیه ۴۰.

حضرت علی علیه السلام در خطبه ۹۱ نهج البلاغه در توصیف خداوند می فرماید :

«... خداوند از اندرون لانه‌های تابستانی مورچگان و خانه‌های زمستانی حشرات، از آهنگ اندوهبار زنان غم‌دیده و صدای آهسته قدم‌ها آگاهی دارد. خدای سبحان از جایگاه پرورش میوه در درون پرده‌های شکوفه و از مخفیگاه حیوانات وحشی در دل غارها و کوه‌ها و اعماق دره‌ها، از نهانگاه پشه‌ها بین ساقه‌ها و پوست درختان و از محل پیوستگی برگ‌ها به شاخسارها آگاه است.

خدا از آنچه پرده ابر را به وجود می آورد و به هم می پیوندد و از قطرات بارانی که از ابرهای متراکم می بارد و از آنچه گردبادها از روی زمین بر می دارند و باران‌ها با سیلاب آن را فرو می نشاندند و نابود می کنند، از ریشه گیاهان زمین که میان انبوه شن و ماسه پنهان شده است، از لانه پرندگانی که در قله‌های بلند کوه‌ها جای گرفته‌اند و از نغمه مرغان در آشیانه‌های تاریک، از مرواریدهایی که در دل صدف‌ها پنهان است، و امواج دریاهایی که آنها را در دامن خویش پروراندند، آگاهی دارد. این همه آگاهی هیچ‌گونه زحمت و دشواری برای او ندارد و برای نگهداری این همه مخلوقات رنگارنگ که پدیدآورده است، دچار نگرانی نمی‌شود و در تدبیر امور مخلوقات، سستی و ملالی در او راه نمی‌یابد. . . .

خدایا تو سزاوار زیباترین توصیف‌هایی و درخور آنی که فراوان ستایشت کنند. اگر تو را آرزو کنند بهترین آرزویی و اگر به تو امید بندند بهترین امیدی.»

۲- تفکر در کتاب خلقت

جواب سوال 1 کتاب (قسمت دوم)

راه دیگر شناختن صفات خداوند، تفکر در کتاب خلقت است؛ یعنی از طریق آثار و نشانه‌های او که در سراسر جهان آفرینش متجلی است، به ویژگی‌های او بی‌بیریم؛ همان‌گونه که با دیدن نوشته‌ای علاوه بر بی‌بردن به وجود نویسنده، به میزان علم و دانایی و نوع افکار و اندیشه‌هایش بی‌می‌بیریم، یا همان‌گونه که با دیدن ساختمانی، از وجود سازنده و میزان مهارت و توانایی وی باخبر می‌شویم، با تفکر در جهان خلقت نیز می‌توانیم علاوه بر بی‌بردن به وجود خالق بی‌همتای برخی از ویژگی‌ها و صفات او نیز آشنا شویم.

تنها کافی است به تفکر در عالم بنشینیم؛ آنگاه این جهان را همچون جاده‌ای رهنمون به سوی او خواهیم یافت. زیبایی‌های عالم، جلوه‌ای از زیبایی او، خوبی‌های آن، روایتگر نیکی او و عظمت‌های آن، پرتوی از قدرت و بزرگی اوست. گویی تمام اجزای عالم از او سخن می‌گویند.

* این بیت در مورد تفکر در کتاب خلقت است

برک درختان سبز در نظر هوشار هرورقش دفتر می است معرفت کردگار

13- چه زمانی بیشتر از گذشته آثار علم و قدرت خداوند در جهان را در می یابیم؟

البته به هر میزان که علم و دانش ما افزایش می یابد، بیشتر از گذشته آثار علم و قدرت خداوند را

در جهان در می یابیم و در برابر این همه عظمت، به شگفتی می آییم؛ آن چنان که عقل و اندیشه دانشمندان

نیز در برابر این همه شگفتی، به حیرت می آید.

آلبرت اینشتین^۱، فیزیکدان نامی معاصر، درباره مواجهه انسان با شگفتی های بی پایان طبیعت

می گوید: «ما انسان ها همچون طفلی خردسال هستیم که وارد کتابخانه ای بزرگ می شود که همه دیوارهای

آن از زمین تا سقف با کتاب هایی به زبان های گوناگون پوشیده شده است. کودک می داند که باید کسی آن

کتاب ها را نوشته باشد... کودک طرحی مشخص در ترتیب کتاب ها می بیند؛ نظمی اسرارآمیز که او آن

را درک نمی کند؛ ولی می تواند با حسی مبهم حدس بزند. به نظر من وضعیت این کودک همانند وضعیت

عقل انسان در برابر خداست...»^۲.

۲- Albert Einstein

۱- سعدی

۳- فیزیکدانان غربی و مسئله خدا باوری، مهدی گلشنی، صص ۴۶ و ۴۷.

یک پرسش

اگر مخلوقات و موجودات جهان، آیات و نشانه‌های الهی‌اند و از طریق آنها می‌توان به صفات خالقشان پی برد، آیا می‌توان هر صفتی را که در مخلوقات می‌بینیم، به خداوند متعال نسبت دهیم؟ برای مثال، آیا می‌توان خداوند را دارای جسم و محدود به زمان و مکان دانست؟

هر خوبی و کمالی که مخلوقات دارند، از خالق دریافت کرده‌اند و کسی می‌تواند کمال و خوبی را به دیگری دهد که خود نیز آن را دارا باشد. بنابراین خداوند سرچشمه همه خوبی‌ها و کمالات است. اما صفاتی که از مخلوق بودن و محدود بودن موجودات سرچشمه می‌گیرد، مثل جهل، ظلم، ضعف و جسمانی بودن، که همه نوعی نقص و کاستی است، در خدای متعال نیست؛ زیرا خداوند مخلوق و محدود نیست. به عبارت دیگر با توجه به اینکه خداوند کامل و بی‌نقص است، نمی‌تواند دارای چنین صفاتی باشد. به‌عنوان نمونه این‌گونه نیست که خداوند همچون ما اگر در این مکان حضور داشته باشد، از مکان دیگر بی‌خبر باشد؛ یعنی خدا مثل اجسام محدود به یک مکان خاص نیست.

با همفکری اعضای گروه خود، برخی از صفاتی را که ویژه ما مخلوقات است و نمی‌توان آنها را به خدا نسبت داد، بیان کنید. نیاز داشتن - زاد و ولد - بیماری - درمندی - محدود به زمان و ...

حمد و تسبیح

شما با ذکرهای زیر به خوبی آشنا باشید؛ زیرا در هر نماز آنها را تکرار می‌کنید:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ
سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

آیا می‌دانید معنی این ذکرها چیست؟

«حمد» به معنای «ستایش» است. وقتی می‌گوییم «الحمد لله»، می‌خواهیم بگوییم که «هر ستایش برای خداست». کسی و چیزی قابل ستایش است که کمالات و زیبایی‌هایی در او باشد. می‌دانیم که همه زیبایی‌ها و خوبی‌های جهان از خداست. پس ستایش حقیقی و حمد واقعی از آن اوست.

«تسبیح» به معنای «پاک و منزّه دانستن» است. وقتی می‌گوییم «سبحان الله»، می‌خواهیم بگوییم «خداوند از هر نقص و عیبی، منزّه است»؛ یعنی آن نقص‌هایی که در سایر موجودات است، در او نیست و او خدایی کامل و بی‌نقص است.

- ۱- راه‌های شناخت صفات خداوند را نام ببرید و درباره هر کدام به اختصار توضیح دهید. **تفکر در کتاب آسمانی - تفکر در کتاب خلقت**
جواب دو قسمت است
- ۲- حمد و تسبیح خداوند به چه معناست؟

پیشنهاد

- ۱- با مراجعه به آیات ۵۸ تا ۶۵ سوره حج و آیات ۲۵ تا ۳۰ سوره شوری، آیاتی را که در آن به شناخت خدا اشاره شده، یادداشت و آنها را با خطی زیبا بنویسید و در کلاس نصب کنید.
- ۲- از دعاهای بسیار زیبا که به حمد و تسبیح خداوند پرداخته است، دعای جوشن کبیر و دعای روز عرفه است. با مراجعه به آنها برخی از صفات خدا را که در این دعاها ذکر شده است، استخراج کنید و در کلاس ارائه دهید.

المی

ای خدایی که هرگاه بنده ای به توری آورد، او را جزء مقربان خود می گردانی؛
ای خدایی که هرگاه بنده ای به تو امید بندد، ناامیدش نمی کنی؛
چگونه فراموش کنم تو را، در حالی که تو همیشه بیاد منی؛
و چگونه دل از یاد تو بردارم، در حالی که همیشه در کنار منی؛
خدایا دست خود را به سوی لطف و کرم تو دراز کردم
و دل به موهبت های تو بستم؛
پس مرا برای خود پاک و خالص کن
و ما را از بندگان برگزیده ات قرار ده!